

Fórizs Sándor

Katonai ügyészségi és bírósági eljárások a határőrség tagjaival szemben 1956 – 1957-ben

Bevezetés

1956. október 23-án fegyveres felkelés robbant ki Magyarországon. Az ezt követő események során a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó és látszólag monolitikus, stabilan megbízható határőrség (akkori nevén, ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom) néhány nap alatt összeomlott, megszűnt a határőrizet¹, a szervezet működése (a legtöbb helyen nem ellenőrizték sem a zöldhatárt, sem a határforgalmat). November negyedikétől kezdve egyik fő céljává vált az új kormánynak az államhatárok megbízható lezárása és a további nyugatra irányuló menekülési hullám megszüntetése. Ehhez többek között helyre kellett állítani a határőrséget és a határőrizetet.² A feladat olyan mértékben problémás volt, hogy csak 1958-ig fejeződött be a végrehajtása. Az egyik eszköz, amelyhez az állami és határőrségi vezetés folyamodott a katonai ügyészségek és bíróságok tevékenysége lett. A publikációmban a Magyar Nemzeti Levéltárban, (a

¹ RITECZ György: Határőrizet a rendszerváltástól napjainkig, 1990-2017, In. PÓSÁN László, VESZPRÉMY László, BODA József, ISASZEGI János (szerk.) *Őrzők, vigyázzatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadászok a középkortól napjainkig*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017, 642–673. o.

² A határőrizeti képességek meghatározásához számos tényezőt kell figyelembe venni, amelyek közül a saját határőr szervezet személyi állománya, ennek integritása és tényleges feladat ellátási készsége különösen fontos elemek. vö. ZÁGON Csaba: Border traffic risk assessment. In. *Academic and Applied Research in Military Science*, 2012/2. szám, 273-285. o.

továbbiakban MNL) ebben a témában fennmaradt dokumentumokat kívánom feldolgozni és a Tisztelt Olvasónak bemutatni. A levéltár egyik gyűjteménye a Határőrség Országos Parancsnokság okmányait tartalmazza „MNL HOP XIX-B-10” jelzéssel, dobozokban (a vonatkozó jogi anyagok az 1957-es év 12. és 13. számú dobozokban található) és azokban a nagyobb lélegzetű anyagok dossziékban. Sajnos a meglévő irodalom igen hézagos, feltehetően sokat leselejtezték az idők folyamán. Az egyes esetekről eltérő mennyiségű olvasni való áll rendelkezésre.

A határőr kerületparancsnokok kezdeményezhették határőrök, sorkatonák és hivatásos állományúak őrizetbe vételét, illetve saját hatáskörben ezt meg is teheték. Az ügyészség határozatban fenntartotta az előzetes letartóztatást, majd összeállította a vádiratot. Optimális esetben rendelkezünk a katonai bíróság kapcsolódó ítéletével. Legtöbb esetben a Győri Katonai Bíróságról van szó, mely a nyugati megyék területén rendelkezett illetékességgel és az események zöme itt történt. Fellebbezés folytán születtek meg a Legfelsőbb Bíróság ítéletei. A keletkezett okmányokat megküldték a határőrség parancsnokságára tudomásul vétel és a további teendők megtétele céljából. Alkalmyszerűen az összefűzött dokumentációhoz kapcsolódik levelezés, jegyzőkönyv, kerületi „kivizsgálási jelentés”, tovább színesítve, jobban megvilágítva a történetet.

Sajnos a legtöbb irattartó nem teljes, az okmányok sorozatából hiányoznak meghatározó elemek. Rendelkezünk az ítélettel, de nincs vádirat, vagy a vádirat birtokában sem tudjuk, történt-e ítélezés és milyen eredménnyel. Mindezek ellenére kaphatunk egy nagybani áttekintést a bekövetkezett események jellegéről és láthatjuk, a határőrség vezetésének mik voltak a főbb problémái 1956 novemberét követően. A legtöbb

dokumentum 1957-ben keletkezett, eddigre szilárdult meg a vezetés és állt fel az a jogi szervezet melyet igénybe lehetett venni. A határőrségnél ekkor „saját” ügyészség működött „Belügyminisztérium Határőrség Katonai Ügyészsége” néven, majd névváltozással „Magyar Népköztársaság Határőrség Katonai Ügyészsége”, megkönnyítve az országos parancsnokság törekvéseit.

A katonai büntetőeljárások vonatkozásában a témám feldolgozásában forrásként vettem igénybe Hautzinger Zoltán írását³. Az 1956-os évből csak azokkal az okmányokkal foglalkozom melyek az októberi eseményeket követően keletkeztek, vagy valamilyen módon kapcsolódnak a visszarendeződéshez. Az 1957-es év az ügyészségi, bírósági eljárások vonatkozásában kísértetiesen hasonlít 1950-re. Abban az évben a Honvéd Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből átkerült a Minisztertanácshoz új nevén, mint Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom. A régi állománnyal szemben akkor is tömegesen eljárásokat kezdeményeztek.⁴

1. A kialakult helyzet bemutatása

A jogi eszközök igénybevételének megértéséhez látnunk szükséges milyen tipikus események fordultak elő ebben az időszakban, melyeket a helyreállítandó határőrségi vezetésnek üldöznie, felszámolnia kellett a politika által megkívánt eredmények elérése céljából. A problémakört az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

³ HAUZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana, Pécs, AndAnn, 2010, 1-109. o.

⁴ Lásd bővebben: FÓRIZS Sándor: Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész, In. *Hadtudomány*, 2018/3-4. szám, 101-110. o.

- 1956. október 30-tól a határőrség szervezeti elemeinél – országos parancsnokság; kerület és zászlóalj parancsnokságok; határőr őrsök – úgynevezett katonatanácsok, „forradalmi katonai tanácsok” alakultak az akkori honvédelmi miniszter parancsára⁵. Ezen szervezetek november 7-ig működtek. A laktanyákból sok tisztet elűldöztek, többnyire olyanokat, akik politikai, felderítő és elhárító munkakörökben dolgoztak. Leváltottak, gyakran fegyveres erőszakkal parancsnokokat. A területükön lévő települések ekkor alakult különböző néven funkcionált polgári bizottságai, tanácsai (Forradalmi Munkás és Katonatanács, Forradalmi Bizotmány, stb.) részére fegyvert, lőszert, élelmezési és ruházati anyagokat, üzemanyagot és járműveket adtak ki a laktanyákból. Az események végére a katonák és a civil lakosság nagyszámú laktanyát kifosztott, elvívve onnan minden elérhető anyagot, olyanokat is melyeknek a fegyveres felkeléshez semmi köze sem volt. Sokan, katonák és helyi lakosok saját zsebre értékesítették ezeket. A hivatásos állomány is bekapcsolódott a tevékenységbe. Egyes őrsparancsnokok eladták az objektumok anyagait, a tenyésztett sertéseket, takarmányt, tüzelőt. A nyugati határnál Ausztriába vitték a határőrség javait, még lovakat is. Ebből lényegében semmi sem került vissza.

- Sorkatonák és hivatásosok szöktek külföldre, követtek el „hazaárulást”⁶ magukkal vittek felszerelést, fegyverzetet. Sok katona hagyta el a laktanyát és ment haza a polgári lakhelyére, majd a rádióban történt felhívások hatására, illetve a kiküldött

⁵ SALLAI János: 1956 viharában - Janza Károly altábornagy, In. CSURGAI HORVÁTH József (szerk.): *1956: a szabadság narratívák. Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 151-160. o.

⁶ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 43. folyószám: „Kimutatás a Határőrség állományából 1956. október 23.-tól 1957. június 1.-ig hazaárulást elkövetőkről.”1957.06.06.

táviratok miatt kezdtek lassan visszaszivárogni. Egyesek 1957. júliusban, augusztusban kerültek elő.

Rendelkezünk egy feltételezhetően közelítőleg pontos listával 1957. júniusából melyen a határőrségtől kiszökött 519 név szerepel, köztük 23 tiszt és tiszthelyettes. Később 85 fő, köztük hat tiszt és egy tiszthelyettes még 1956-ban visszajött.

1957 első hónapjaiban még gyakran mondható a sorkatonák külföldre szökése és ezt minden eszközzel meg kívánták állítani. Szigorúan figyelték az erre történő előkészületet vagy szervezkedést. Az úgynevezett „hazaárulások” számát egy határőr parancsnoksági jelentés⁷ tartalmazza március kilencedikei dátummal az MSZMP Központi Bizottságának címezve:

- 1956 okt. 23- dec. 1-ig 376 fő,
- 1956. dec. hónapban 27 fő,
- 1957. jan. hónapban 26 fő,
- 1957. febr. hónapban 35 fő,
- 1957. márc. hónapban 22 fő.

- Október végére lényegében megszűnt az államhatár őrzése. A katonák nem voltak hajlandók kimenni szolgálatba. Amennyiben kimentek, nem fogtak el senkit, elnézték a külföldre szökéseket, a tömeges menekülést. Ennél veszélyesebb lett, hogy egyesek a menekülőket kezdték fosztogatni, pénzt, vagy annak hiányában ékszereket, órát, ruházati anyagokat, kabátot, bakancsot, bármi használhatót követelve. A megszerzett javakat eladták, elcserélték, hazaküldték. Az elfogott határsértőktől elvett 200 Ft értéket meghaladó tárgyakról, pénzről jegyzőkönyvet kellett felvenni

⁷ MNL HOP XIX-B-10 14. sz. doboz 1957. év III/2-4. tárgykör 349. folyószám: „Jelentés” „Tárgy: A határőrségnél bekövetkezett hazaárulások” 1957.03.09.

és felterjeszteni a kerületekhez, vagy a megyei vámhivatalokhoz. Ez gyakran nem történt meg.

- Sorkatonák és hivatásosok a helyi lakosokkal is összekapcsolódva embercsempészetbe kezdtek pénzért, kihasználva a beosztás és a helyismeret lehetőségeit.

- A laktanyák belső rendje teljesen felbomlott. Az anyagokat széthordták, rendszeresek lettek az italozások és az ahhoz kapcsolódó verekedések, a vezetők, tisztessék és tiszték megfenyegetése, a tettegesség, a parancsok megtagadása. A tiszték jelentős mértékben elveszítették tekintélyüket. Megugrott a belső, bajtársi lopások száma.

- Kimondottan politikai jellegű események is előfordultak. Agitálás az új kormányral, annak programjával és a szovjet fellépéssel szemben. Kis számban szervezkedések történtek csoportos külföldre szökés céljából, illetve a parancsnok eltávolítására. Megjelent a korábban katonák körében ismeretlen fegyverrejtegetés, a határőrség tulajdonába tartozó vagy a menekülőkötől elvett lőfegyverek, többnyire pisztolyok megtartása.

A vádiratok és ítéletek tartalma, kit mivel vádoltak meg, hűen tükrözi a határőr vezetés akkori problémáit.

Hogy a fegyelem helyreállításához minden eszközt, így az ügyészségeket és a bíróságokat is igénybe kellett venni, azt egy 1957. novemberi, a belügyminiszternek küldött dokumentum⁸ is érzékelteti egy kimutatással.

Az évben 798 esetben történt rendkívüli esemény, köztük:

- 137 hazaárulás,
- 160 elalvás,
- 106 baleset.

⁸ MNL HOP XIX-B-10 1957. év 8. sz. doboz I/4-6. tárgykör 36. folyószám: „Jelentés”. 1957.11. 29.

9057 fenyítést szabtak ki, az állomány 60%-a lett megfenyítve, a jelek szerint nem sok eredménnyel.

Lényegében a tiszti állományban sem lehetett teljesen megbízni, holott nekik kellett volna a sorkatonákat megrendszabályozni.

1956. október előtt a határőrség tiszti létszáma 1703 fő volt. Ebből 1957. november 1-ig leszerelt 620 fő, az állomány 36%-a:

- hazaárulást követett el 17 fő,
- „ellenforradalmi tevékenység miatt” 158 fő,
- börtönbüntetésre ítélve 6 fő,
- hanyag munkáért stb. 205 fő,
- saját kérelmére 210 fő,
- egyéb okok miatt 24 fő.

2. Számadatok a vizsgált dokumentumokkal kapcsolatban

A levéltár 1957. évi 12. és 13. számú dobozai tartalmazzák a határőrség tagjaival szemben 1956. novembere - 1957. decembere között kezdeményezett, lefolytatott jogi eljárások anyagait. Három bírósági ítélet 1958. januárjában született.

Ügyészségi határozat összesen 71 darab, túlnyomó többségük a parancsnok által már foganatosított előzetes őrizetbe vétel fenntartásáról is intézkedik. Néhány esetben az ügyet visszaadják parancsnoki hatáskörbe, azaz az illetékes kerületparancsnok fegyelmi eljárással zárhatja a cselekmény kivizsgálását. Kisebb számban bűncselekmény hiányában megtagadják a nyomozást.

Vádiratot 31 darabot találtam 48 fővel szemben.

Katonai bírósági ítélet 96 lelhető fel 147 személlyel szemben. További 21 ítélet a Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságához kapcsolódik. Alkalomszerűen együtt található

valamelyik katonai bíróság ítélete, majd a Legfelsőbb Bíróság másodfokú anyaga.

A bírósági dokumentumokban 43 bűncselekmény fajtát különítettem el. Természetesen van olyan eset, amelynél a vádlottat négy különböző pontban is elmarasztalták. A határőrségre nem jellemző egyes szituációk is előfordulnak, például nemi erőszak, kettős házasságkötés, becsületsértés egy – egy alkalommal. A határőrség akkori viszonyait viszont más területek nagy számban képviselik. Megkísértem az eseteket típus csoportokra bontani. Ezek szerint (a számok főt jelentenek):

- A katonai szolgálat ellátásához, a járőrszolgálat helytelen teljesítéséhez kapcsolódnak az őrszolgálati büntettek, illetve az őrutasítás megszegése. A skála széles, elalvás szolgálatban, szolgálati hely elhagyása, leittasodás, lövöldözés, szolgálati intézkedés elmulasztása (nem fogták el a határsértőt). Összesen 62 katona ellen indítottak eljárást ezen cselekmények miatt. Ide sorolható a jelentéstétel (jelentési kötelezettség) elmulasztása, 6 fő, akik nem jelentették le az észlelt, vagy tervezett kiszökéseket.

- Politikai jellegű a hűtlenség büntette. A négy határőr, akikkel szemben felmerült valamennyien korábban kiszöktek Ausztriába és ottani kihallgatásuk során valamilyen információt szolgáltatottak (illetve ezzel vádolták meg őket) angol és amerikai felderítő szervezeteknek. A „népi demokratikus államrend elleni büntett” 13 személynél merült fel. Ők vagy katonai tanács tagjaként, vagy más módon felléptek a hivatalos vezetéssel szemben. Bujtogatás, zendülés, izgatás vádja egy – egy esetben merült fel.

- Külföldre szökés büntette 10 határőrt érintett, külföldre szökés kísérletének büntette 7 esetben fordult elő. Ez volt a határőrség akkori egyik legnagyobb gondja. Értelemszerűen

teljes energiával üldözték a cselekményt. Külföldre szökés címén csak akkor adtak ki vádiratot és indították meg az eljárást, ha az érintett a hatóság kezére került. Esetünkben főleg olyan volt határőrökről van szó, akik még 1956 októbere előtt kiszöktek, az események idején visszatértek és „bent szorultak” az országban.

- Azok ellen a járőrök ellen, akik a határsértőket kiengedték, esetleg közben anyagi ellenszolgáltatást fogadtak el, lényegében gyakran fosztogatták a menekülőket, „csoportosan elkövetett tiltott határátlépésben való segítségnyújtás büntette” címen folyt eljárás, 42 főről van szó.

- Veszélyeztetés, halált okozó veszélyeztetés büntette kategóriában 11 gépjármű baleset és 14 fegyverrel bekövetkezett sérüléssel, vagy halálessel járó esemény tartozik.

- A társadalmi tulajdon elleni lopás, lopás, orgazdaság büntette 28 személynél szerepel.

- Önkényes eltávozás, szökés büntette 14 főt érintett, kapcsolódik még 2 közokirat hamisításos ügy, a szabadságos papírok meghamisítása.

- A fegyver és lőszerrejtegetés büntettéért születtek a politikai jellegű eseteken kívül a legsúlyosabb ítéletek 7 személynél. A határőrségtől ellopott fegyverről és robbanóanyagról, illetve a határsértőktől elvett és nem leadott fegyverekről van szó. Esetenként előfordult ezek polgári személyeknek történt eladása is. A kiszabott büntetések 7- 5- 2- 1- évek és 10-6 hónapok voltak.

- Osszuk be vegyes csoportba az alábbi eseteket: rablás 1, szándékos emberölés 3, testi sértés 6, szolgálati hatalommal való visszaélés 4, függlemsértés 5 fő.

3. Határozatok

3.1. *Határozat*⁹ (1)

A lassan felálló határőrizetnek mindenképpen meg kellett akadályoznia, hogy a szolgálatot teljesítő katonák külföldre szökjenek. Ez azért is nehéz kérdés volt, mert a hirtelen leszerelt határőrök pótlására a honvédségtől több ezer sorkatonát helyezett át a fegyveres erők minisztere a határőrséghez. Rövid 12-15 napos szakmai felkészítést követően azonnal az osztrák államhatár őrsére kerültek. Ügynevezett biztonsági ellenőrzést az esetükben nem végeztek. Közülük sokan rendelkeztek rokonokkal, barátokkal nyugaton, talán éppen most szöktek ki ők is. Nem egy katona részt vett a nemzetőr mozgalomban és világnézete semmiképpen sem egyezett az új feladataival. Az alábbi, mindössze egy oldalas határozat éppen ezt a helyzetet tükrözi. Meghozta a „M.N. Határőrség Katonai Ügyészsége” 1957.03. 03-án. „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Dinók Kálmán ellen indított bűnügyben”

A katona a csornai kerület Hermes őrsén 1957. 02.17-én társaival együtt éjszaka Ausztriába akart szökni.

„Terhelt előzetes letartóztatását a Bp. 97. § /1/ bek. d/ pontja alapján elrendelem¹⁰.

Az elrendelt előzetes letartóztatás az előkészítő ülésig, de legfeljebb egy hónapig tart, és tekintettel arra, hogy nevezett február 27-ike óta van őrizetben, 1957. március 27-én jár le.”

⁹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 146. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Dinók Kálmán ellen indított bűnügyben”. 1957.03.03.

¹⁰ A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény.

Öten szervezkedtek, társaival szemben, akikkel együtt akart szökni szintén határozatot adtak ki.

3.2. Határozat¹¹ (2)

Az előző határozatban megjelölt eset egyik másik érintettjének dokumentuma.

„Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Szabó Lajos határőr ellen indított bűnügyben”

„1957. február 17-én éjjel fegyveresen társaival együtt külföldre szökést kísérelt meg. Ezt megelőzően pedig olyan tevékenységet fejtett ki az őrsön, hogy minél többen menjenek ki Ausztriába.”

Az esetnek hiányzik a „Vádirat” folytatása.

3.3. Határozat¹² (3)

A szolgálati rend azt is elvárta, hogy a katonák társaikkal szemben is fegyveresen fellépjenek, amennyiben azok kiszökést kísérelnek meg. Ezt igazolja ez a határozat.

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról”

„Őrszolgálati büntett miatt a M.N. Csorna alakulatába tartozó Szényei Zsigmond hőr. ellen indított bűnügyben.”

„A lefolytatott nyomozás adatai alapján megállapítást nyert...” formula szerint „hogy 1957. február 15-én a hermesi őrs határszakaszán nem tanúsítottak ellenállást, amikor két határőr, Boros és Vágó hőr-ök a nyomsvájon átmentek és hazaárulást követtek el, hanem a nyomokat elkaparták és az

¹¹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 148. folyószám: Határozat. 1957.03.03.

¹² MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 156. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról”. 1957.03.27.

őrspk.-nak (parancsnoknak FS) nem jelentették. 1957. 02. hó 20-án nevezett Trinyi hőr.-el volt szolgálatban, amikor is egy osztrák állampolgártól csomagot fogadtak el, amelyben két levél volt, melyet továbbítottak.”

3.4. Határozat¹³ (4)

Természetesen a politikai jellegű esetekhez képest teljesen szimpla ügyekben is el kellett járni, amennyiben egy szilárd szolgálati rendet kívántak kialakítani. Így a leittasodás, a menetvonal és szolgálati hely elhagyása, elalvás, lövöldözés történéseit is beillesztették a szolgálati bűncselekmények sorába.

„Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről” „Szolgálatban való leittasodás és egyéb büntett miatt Bakos Béla hőr. ellen indított bűnügyben.” A határőr Und őrsön szolgálatban, 1957. 02.14-én Und községben lövöldözött, lakóház ablakán belőtt. Az esetet követően elővettek egy korábbi vétséget is, „január 18-án engedélyezett 5 napos szabadságáról 12 napos késéssel vonult be.”

3.5. Határozat¹⁴ (5)

Következő határozatunk meghozatalában a sorsnak is jelenős szerepe van és az érintettnek nagy szerencséje volt. Az októberi eseményeket kísérő közigazgatási zűrzavarban a honvédség kiegészítő parancsnokságai maguk sem igazodtak el az egymásnak ellentmondó intézkedések között. Így a hozzájuk betérő, alakulataikat gyakran önkényesen elhagyó

¹³ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 152. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről”. 1957.03.07.

¹⁴ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 119. folyószám: Határozat. „Tárgy: Egri Ferenc őrm. elleni bűnügy.” 1956.12.29.

sorkatonáknak kiadtak leszerelési igazolásokat, mellyel ők hazamentek és a fegyveres erők minisztere rádióban több esetben beolvasott felhívásának, hogy térjenek vissza szolgálati helyükre, esetleg nem tettek eleget. A problémába belejártott a sorkatonai szolgálat ekkor történt leszállítása három évről 27 hónapra, melynek időpontját különböző képen értelmezték az érintettek. A kiegészítő parancsnokságokon a munkatársak egy részének eltávozása következtében a feladathoz nem értő tiszthelyetteseket is megbíztak okmányok kiállításával mely szintén hibaforrás lehetett.

Az érintettet „Szolgálat teljesítése alóli fondorlatos kibúvás miatt” jelentette fel a parancsnoka.

1956. december 22.-én indult ellene eljárás, „mert nov. hó 16.-án a forradalmi események alatt önkényesen elhagyta alakulatát, Budapestre távozott, majd a VIII. ker. Kieg. Pság.-on leszereltette magát.” Győrben szolgált, Pestre ment engedély nélkül, közölte a kiegészítő parancsnokságon, hogy ő másodéves katona és leszereltette magát. Alakulatát nem értesítette.

A kerület táviratban szólította fel, hogy térjen vissza szülei pesti lakásáról. December 16-án jelentkezett szolgálati helyén. Mivel a kiegészítő parancsnokság ideiglenes leszerelési könyvet adott a számára és mert hamarosan le kell szerelni.

„Az ügyet fegyelmi úton való elbírálás végett, nevezett parancsnokához átutalom” fogalmaz a határozat. Azaz nem indítanak ellene bünvádi eljárást.

3.6. Határozat¹⁵ (6)

A most megemlítendő okmány kapcsolódik a határőrségnél rövid életű katonatanácsok működéséhez. A „Forradalmi Katonatanácsok” felállítására a honvédelmi miniszter 1956. október 30-án adott ki parancsot. Bár a határőrség nem tartozott a honvédséghez, ekkor egyik követelésként felmerült a szervezet visszahelyezése a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe, ahonnan még 1950. január elsejével került ki. A megalakult katonatanácsok sok laktanyában leváltották a parancsnokokat, esetenként fegyveres erőszakkal, új vezetőket választottak, elüldözték a nekik nem tetsző tiszteket. November 7-én dr. Münnich Ferenc a fegyveres erők minisztereként feloszlatta a forradalmi katonatanácsokat. Az ezt követő időszakban több bírósági eljárásra került sor volt tagjaikkal szemben.

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról a népi demokratikus államrend elleni bűntett miatt Varga Sándor örv. ellen indított bűnügyben.”

A határőr őrzető a csornai kerület, Soproni Forgalomellenőrző Pontján teljesített szolgálatot. „az 1956. október 23-át követő ellenforradalmi idők alatt a soproni egyetemisták MEFESZ szervezetével tartott fenn szoros kapcsolatot, akikkel tárgyalt a szovjet csapatok Sopronba való bejutásának megakadályozásáról. A kőhidai őrson ellenállásra buzdított a szovjet csapatokkal szemben és az őrson személyi állományát ellenforradalmi megmozdulásra akarta rávenni. Nevezett a katonai tanácsban volt benn.”

1957.02.05-én vették őrizetbe.

¹⁵ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 155. folyószám: Határozat. Varga Sándor.

3.7. Határozat¹⁶ (7)

A levéltárban egymást követő nyilvántartási számon található két határozat két együtt szolgált katonával szemben született, akik feltehetően nagyobb társaságban egymás között, a körletben a politikai helyzetről vitázhattak. Nyilvánvalóan ez az időszak nem a vélemények feltárásának, megosztásának időszaka volt. Az állandóan a sorkatonák külföldre szökésétől tartó parancsnoki vezetés ezt a veszélyt összekötötte a politikailag ellentétes gondolatokkal.

A határozat a „terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről” 1957.05.30-án keletkezett.”

„Izgatás büntette miatt Konzella István tizedes ellen indított bűnügyben.” Sopronban a tartalék századnál 1957.05.19-én „a hálókörletben többek előtt a népi demokratikus államrendre, az ellen gyűlöltre izgató kijelentéseket tett.”

A „BHÖ.2. b./ alpontjába¹⁷ foglalt izgatás büntettét követte el”

Nem sok idő telt el a beszélgetés és a határozat megszületése között.

3.8. Határozat¹⁸ (8)

A másik katona ugyanabból a körletből az alanya ennek a határozatnak.

¹⁶ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 185. folyószám: „Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről”. 1957.05.30.

¹⁷ Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok.

¹⁸ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 186. folyószám: „Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről”. 1957.05.30.

„Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről.” 1957.05.30.

„Izgatás büntette miatt Répás Miklós tizedes ellen indított bűnügyben.”

Sopronban ugyanannál a tatalék századnál szolgált. 1957.05.19-én „a hálókörletben többek előtt a népi demokráciára, valamint a SZU-ra nézve izgató kijelentéseket tett.”

A „BHÖ.2.b./ alpontjába foglalt izgatás büntettét követte el.”

A politikai jellegű eljárások a határőrség történetében ebben az időszakban sajnos nem voltak ritkák.¹⁹

4. Vádiratok

4.1. Vádirat²⁰ (1)

Az első vádirat „Magyar Népköztársaság: Határőrség Katonai Ügyészsége” fejrésszel 1957.02.21-én keletkezett. Ügyészségi nyilvántartási száma B.II. 25/1957.

Tizennégy határőrt vádoltak meg a csornai kerület több őrséről, mert lényegében fosztogatták a menekülőket, de közben tovább is engedték őket. Valamennyien őrizetben voltak a vádirat kiadása idején. A vád: „Vesztegetés, tiltott csoportos határátlépésben való segítségnyújtás, stb. büntette” és „szolgálati büntett”.

1956. november elejétől polgári személyeket segítettek át az államhatáron anyagi ellenszolgáltatásért. Lefoglaltak náluk

¹⁹ Lásd bővebben: FÓRIZS Sándor: Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben, In. Belügyi Szemle 2018/9. szám, 131-146. o.

²⁰ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 139. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Nagy Ferenc hőr tiz. és tsai. elleni bűnügy. 1957.02.21.

33.520 Ft-ot, 7 db órát és nagyobb mennyiségű ruhaneműt. Az elsőrendű vádlottra, egy sorkatonára tizedesre 7500 Ft-ot bizonyítottak rá, ebből 4900 Ft értékben ruhát, cipőt és órát vásárolt, 2600 Ft-tal elszámolni nem tudott, elmulatta. Lefoglaltak tőle a vizsgálat során 2200 Ft-ot, 1 db 18 köves arany karórát, 1 db fekete télikabátot, 1 öltöny új szürke férfiruhát, 1 pár barna gumitalpú félcipőt, 1 db fehér férfi inget. Szemmel látható, hogy a vádlottak mindent elvettek a menekülőktől. A többi határőrt különböző összegek, 8650, 5000, 4200, 1000 Ft elfogadásával vádolták.

4.2. *Vádirat*²¹ (2)

A következő eset tipikusan mutatja a határőrségnél megroppant katonai fegyelmet, a tisztek tekintélyének megszűnését és a „bentlévő” állomány megbízhatatlanságát. Nem sorkatonáról van szó. Az érintett 1953. novemberben vonult be sorkatonai szolgálatra, de 1956. szeptember 20 óta úgynevezett „továbbszolgálatot” vállalt. Az ilyen továbbszolgáló tiszthelyettesek többnyire gazdasági vonalon az őrsellátói (szolgálatvezetői) feladatokat töltötték be. Az illető pisztolyát magához véve december 16-án kiment a faluba és leitta magát. A laktanya udvarán parancsnokát megfenyegette, a bezárt ajtóba belelőtt, úgy kellett lefogni, mert a parancsnokát tetteleg bántalmazni akarta.

A vádemelés „Függelemsértés büntette miatt” született meg vele szemben, „vádolom a Ktbt. 57.§. (1) bekezdésében

²¹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 126. folyószám: *Vádirat*. „Tárgy: Rocska József szkv. elleni bűnügy.” 1957.01.21.

meghatározott előjáróval szembeni veszélyes fenyegetés büntetével”²² fogalmazással.

Az eljárásban illetékesnek a Győri Katonai Bíróságot mondja ki. Helyszíni tárgyalást indítványoz, az erősen meglazult szombathelyi kerület fegyelmi helyzete helyreállítására. Indítványozza az előzetes letartóztatás fenntartását.

4.3. Vádirat²³ (3)

A sorkatonák minősíthetetlen fegyelmének és rendkívül alacsony kiképzési szintjének bizonyítéka az alábbi eset.

„Vádirat Pataki József hőr. ellen, halált okozó élet és testi épség veszélyeztetésének büntette miatt indított ügyben.”

Az érintett katona Orosházára 1955. augusztusban vonult be. Battonyán 1956. december 24-én hárman indultak szolgálatba, ő járőrtárs volt. Megláttak egy nyulat, a parancsnok mondta, hogy valaki löje le. 21 lövést adott le a géppisztolyából. Közülük 6 lövedék találta el a járőr parancsnokot, akit tüdő és szívlövés ért.

„Vádolom, a BHÖ 374 és 375 pontjába foglalt, halált okozó veszélyeztetés büntetével” fogalmaz a vádirat.

Az eljárásban illetékesnek az „M.N. Határőrség Katonai Bíróság”-ot nevezi meg. Helyszíni tárgyalást javasol.

Elgondolkodtató, milyen viszonyok uralkodtak 1956. decemberben, ha a katonák szabadon lövöldözhetnek. Miképpen számoltak el a lőszerrel, amikor 21 darabot minden további nélkül ellőttek? Ezekon kívül életveszélyes dolog

²² A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvénycikk, 57. § (1).

²³ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 128. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Pataki József hőr. elleni bűnügy.” 1957.01.31.

lehetett egy ilyen gyengén felkészített járőrtárssal bárhova menni, szolgálatban tevékenykedni.

Ennek a vádiratnak a levéltárban megtalálható a folytatása bírósági ítélet formájában.²⁴

Az 1957. április 10-én megtartott nyilvános tárgyaláson a bíróság gondatlanságból elkövetett emberölésért egy év börtönbüntetésre ítélte Pataki József határőrt, aki 1956.12.29. óta előzetes letartóztatásban volt.

Ha megnézzük a 3. számú bírósági ítéletet, amelyben egy pisztoly ellopásáért, eladásáért majd önkényes eltávozásért 2 év börtönbüntetésre ítélték az érintettet, láthatjuk, hova súlyozott a bírósági eljárás.

4.4. Vádirat²⁵ (4)

A következő vádirat több olyan ellentmondást is tartalmaz melyeket valószínűleg csak további irattári kutatással lehetne feloldani.

A „Vádirat Szabó Béla hőr. ellen” „Külföldre szökés büntette miatt indított bűnygyben.” keletkezett. Nevezett 1950. októberében vonult be sorkatonai szolgálatra.

1951. szeptember 9-én napos szolgálatban (tehát laktanyai belső szolgálatban) a napos asztalnál pisztolyából leadott egy vétlen, nem szándékos lövést. Másnap a felelősségre vonástól félve kiszökött Jugoszláviába Oldnál, írja az anyag. Egy vétlen és semmilyen kárt nem okozó lövés semmiképpen sem járt olyan retorzióval, hogy az országból kelljen elmenekülni. Pisztolyát magával vitte. Ez a fordulat a külföldre szökést

²⁴ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 190. folyószám: Ítélet. Szegedi Katonai Bíróság. 1957. 04. 10.

²⁵ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 182. folyószám: „Vádirat Szabó Béla hőr. ellen” „Külföldre szökés büntette miatt indított bűnygyben.”

azonnal minősített esetté, fegyveres elkövetéssé változtatta. 1956. december 7-ig Jugoszláviában tartózkodott. Az okmány szerint „diplomáciai úton visszatért Magyarországra”, de nem tudjuk meg mi ennek a jelentése. Talán a belgrádi magyar nagykövetségtől kapott hazatérést biztosító okmányt?

1957. március 28. óta előzetes letartóztatásban van a vádirat szerint.

Az akkori Jugoszláviában lévő eszéki bíróság 1952.03.14-én, tehát a kiszökését követően körülbelül hét hónappal kémkedésért 7 év börtönbüntetésre ítélte.

„A bűnügyi iratok között adat van arra, hogy terheltet 1951. szeptember 12-én a magyarországi illetékes szervek feladattal küldték volna ki Jugoszláviába. Ez nem felel meg a valóságnak, mert ezt az ügyészi kihallgatás során terhelt sem állította, továbbá, ha ez így történt volna, az alakulat parancsnoka terhelt ellen nem adott volna ki körözést.” Fogalmaz az ügyészség, ami természetesen nem állja meg a helyét. Ha valóban látszatszökés volt valamilyen felderítési céllal, nyilvánvalóan fedésként kiadják a körözést.

„Vádolom külföldre szökés büntette miatt” írja a vádirat, melynek további folytatását még meg kellene találni. A hivatkozott bűnügyi iratok nem találhatóak az anyaghoz csatolva.

4.5. Vádirat²⁶ (5)

A vádat Kiss Lajos törzsőrmesterrel szemben „Gyáva magatartás és egyéb büntett miatt” fogalmazták meg. A szombathelyi kerület Pornóapáti őrsein teljesített szolgálatot, mint szolgálatvezető, azaz a laktanya gazdálkodása tartozott

²⁶ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 123. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Kiss Lajos törm. elleni bűnügy.”

munkaköréhez. 1951-ben vonult be tényleges szolgálatra sorkatonának, majd katonaideje letöltését követően, mint továbbszolgáló tiszthelyettes, az események idején nem sorkatona volt.

November 4-én a különböző rádióadásokat hallgatta. (pl. a Szabad Európát.) A forradalmi katonai tanács felkérte, hogy tájékoztassa a katonákat a kialakult helyzetről és adjon tanácsot, mert őrre az őrön hallgattak és iránta bizalommal voltak. Azonnal felmerül a kérdés: és hol volt az őrparancsnok, valamint annak két tiszti állományú helyettese? Nyilvánvalóan nem tartózkodtak a laktanyában, amint az a kötelességük lett volna, de erről hallgat a vádirat. A törzsrőmester azt állította a hirtelen összehívott röpgyűlésen „hogy a szovjet csapatok a szombathelyi kerület tisztjeit meggyilkolták, tehát tarthatatlan a helyzet ennek következtében az őrön is. Mindezekből a rémhírekből Kiss törm. azt a következtetést vonta le, hogy menjen át az őr teljes személyi állománya Ausztriába és vigyenek magukkal mindenféle anyagot, fegyvert és felszerelést.” 32 katona szökött vele Ausztriába. Kiss intézkedett a raktárban lévő anyagok és élelmiszer kivételére, elvitték az őr lovait, és az összes sorozatlövő fegyvert. Az anyagok körülbelül egyharmadát Ausztriába szállította és ezek ott is maradtak, nem kerültek vissza magyar tulajdonba.

Az okmány a következő fogalmazást tartalmazza: „vádolom, a Kbtbk. 37. és 38.§. (1) bek-ben meghatározott gyáva magatartás, valamint ezzel összefüggésben, halmazatban a Kbtbk. 107.§. (1) bek-ben meghatározott kötelességszegés katonai célt szolgáló vagyron kezelésének büntetteivel...”²⁷

„Jelen eljárás lefolytatására a B.M. Hőr. Katonai Bíróság hatáskörét és illetékességét állapítja meg.”

²⁷ Kbtbk. = Katonai Büntetőtörvénykönyv.

És még egy érdekes mondat: „A terhelt a Bp. Körzeti Börtönben előzetes letartóztatásban van.” Amíg a terhelt nem került a hatóság kezére, addig a vádiratot nem adták ki. A mi esetünkben viszont november 4-dikén a törzsőrmester Ausztriába távozott. Egy másik jelentés szól arról, hogy december 15-én tizenhét katonával együtt visszatért Magyarországra.

4.6. Vádirat²⁸ (6)

A hatodikként bemutatásra kerülő vádirat különleges eseményt dolgoz fel melyben megvádoltak egy határőrt és vele egy eljárásban 13 fő civilt egy határőr laktanya megtámadásával.

Az okmány fogalmazása: „Vádirat Takács Sándor és tsai ellen, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb büntett miatt indított bűnyüben”.

„A lefolytatott nyomozás eredménye alapján megállapítható” formula szerint az elsőrendű vádlott Takács Sándor határőr, 1955 őszén vonult be sorkatonának. 1957.01.30. óta előzetes őrizetben volt.

Vádolják „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével és a BHÖ. 349. pontjában foglalt gyilkosság büntetével”.

A XI. rendű vádlott, Kiss Ferenc az eljárás idején már civil, korábban a határőrségnél szolgált, szolgálatvezető volt, 1957.01.12-én szerelt le.

Valamennyi személyt megvádolták „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetével”.

²⁸ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 241. folyószám: „Vádirat”. B.Vi. 787/1957., 1957.07.15.

A leírás alapján a következő eseménysor bontakozik ki. 1956.11.15-én Takács Ipolytarnócon kiment a faluba és a tanácsháza előtt csatlakozott egy nagyobb tömeghez, akik arról beszélgettek, hogy a karhatalmistákat ki kell űzni a településről. Ő erre buzdította őket, fegyveres támogatást ígért, a tömeg az őrsre ment. Takács előre sietett, az őrs emeleti ablakából géppisztolyából több lövést adott le és azt kiabálta „elég a dumából, fegyvert az ipolytarnócai népnek”. Ő adott jelt a laktanya megtámadására az emeleti ablakból.

Az emberek a bejáratnál őrt álló karhatalmistát leteperték és géppisztolyát elvették. Az őrsöt elfoglalták, a fegyverszobát felnyitották, a fegyvereket elvitték. Az egyik vádlott a menekülő karhatalmistákra rálőtt. Takács maga Albert Pál karhatalmista tizedest, aki az utcán ment, az első emeletről agyonlőtte, az őrsparancsnokot, Moronovics főhadnagyot géppisztollyal letartóztatta. Az őrsöt elfoglalták, a karhatalmistákat lefegyverezték, megszervezték a laktanya védelmét. Az egyik civil vádlott átvette a laktanya parancsnokságát.

Az eljárásban illetékes a Budapesti Katonai Bíróság, fogalmaz a vádirat, melynek folytatása nincsen.

5. Bírósági ítéletek

5.1. Bírósági ítélet²⁹ (1)

Ez a bírósági eljárás olyan eseményekhez kapcsolódik melyek nagyjából októbert megelőzően következtek be. A határőrök kiszöktek Ausztriába és ez elegendő volt a külföldre szökés büntette vádjához. Mivel az angol és amerikai hírszerző

²⁹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 89. folyószám: „Baráth József hőr. és társai bűnügyében hozott ítélet másolata”.

szervek kihallgatták őket és ők természetesen valami tájékoztatást adtak a határőrségi szolgálati viszonyokról, megalapozva a későbbi hűtlenség büntette vádat. Ha beismerték, hogy hazajövetelük egyik célja a fegyveres harcokban történő részvétel, úgy a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bünteténél vagyunk.

Az általam talált ítéletek között is különleges a Budapesti Katonai Bíróság (B.IV. 0035/1957. sz.) anyaga, mely az 1957.05.28-án megtartott tárgyaláshoz kapcsolódik.

A négy vádlott korábban részben nem ismerte egymást és sorsuk az októberi események során kapcsolódott össze, de a cselekményeket, amelyekkel megvádolták őket részben jóval korábban követték el. Valamennyien még az októberi eseményeket megelőzően szöktek ki az országból határőr katonai szolgálatuk idején és ezt a tettet az akkori jogszabályok rendkívül szigorúan üldözték. Személyes tragédiájukat részben abban látom, hogy tájékozatlanul a magyarországi események lehetséges kimenetelével kapcsolatban, mondhatjuk, meggondolatlanul, visszajöttek az országba a számukra már biztonságos külföldről. Rájuk a meghirdetett amnesztia sem vonatkozott, mert a szökést még október előtt követték el.

Az elsőrendű vádlott Baráth József határőr.

„Az 1956. november 4-től „előzetes letartóztatásban lévő”
„és a B.M. Határőrség Sopron állományaiba tartozott”.

Őt négy vádpontban találták bűnösnek és ítélték összesen életfogytiglani börtönbüntetésre:

- 1./ csoportosan elkövetett külföldre szökés büntetében és halmazatban,
- 2./ hűtlenség büntetében,
- 3./ népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében,

4./ tiltott határátlépés büntetében.

1953 őszén vonult be sorkatonai szolgálatra a határőrséghez. Korábban elítélték lopásért és orgazdaságért, „de az 1953. évi 11. tvr. alapján kegyelmet kapott.”

1955.06.13-án ő és a másodrendű vádlott kiszöktek Fertőrákosnál az országból, két napi gyaloglást követően egy osztrák csendőr elfogta őket és angol katonák Grazba szállították mindkettőjüket. Angol majd amerikai katonák (hírszerzők) kihallgatták, ami minden kiszökött katona esetében szokványos volt. A vád szerint adatokat szolgáltatott a határőrségről. Ez alapozta meg a hűtlenség büntetét. Súlyosító körülménynek vették, hogy a vele foglalkozás idején „napidíjat” kapott, „a kémadatok szolgáltatásáért kapott 3500 schillingnek és 56 márkának” az államkasszába történő befizetési kötelezettségét az ítélet külön tartalmazza. Több kinti táborban is megfordult, illetve dolgozott. A zindorfi táborban mintegy 20 fő október 24-én elhatározta, hogy Magyarországra jönnek harcolni és az amerikaiaktól próbáltak fegyvert szerezni, de nem sikerült.

Október 30-án egy kisebb csoporttal Magyarországra jött, ismét találkozott az ügy másodrendű vádlottjával majd a többiekkel, december 3-án Debrecenbe utaztak, ahol este a Forradalmi Bizottmány épületében aludtak a kijárási tilalom miatt. 4-dikén a szovjetek itt fogták el őket és átadták a magyar nyomozó hatóságoknak. Lényegében itthon semmit sem követett el, a harcokban nem vett részt, kapcsolata semmilyen szervezettel sem volt, ilyesmivel nem vádolták meg. Mindent, ami az ítéletben szerepel korábban követett el, kivéve a befelé irányuló tiltott határátlépést.

A másodrendű vádlott Holló Márton határőr november 10-től volt előzetes letartóztatásban. 1954-ben vonult be a

határőrséghez és szintén külföldre szökött. Tíz évig terjedő börtönbüntetésre ítélték két vádpont alapján:

1./ csoportosan elkövetett külföldre szökés büntetében és halmazatban,

2./ tiltott határátlépés büntetében.

Ausztriában és az NSZK-ban ide-oda sodródott, dolgozott. Külön tragédiája, hogy bár 1956. október 8-án jelentkezett a magyar követségen Bécsben hazatérési szándékkal, ügye még nem rendeződött el. Október 28-án beszökött Magyarországra, Ágfalván jelentkezett a határőrségnél, 31-én elengedték, találkozott a többi vádlottal, velük együtt fogták el.

A harmadrendű vádlott Vereczki György határőr szintén november 4-től előzetes letartóztatásban volt. 1953 őszén vonult be, és 1955.07.21-én egy másik határőrrel együtt szabadidőben Felsőcsatárról szökött ki Ausztriába. Kihallgatták, amikor is szintén kapott pénzt, (300 schillinget és 50 márkát), megalapozva a hűtlenség büntetét. Október 31-én lépte át a magyar határt két másik személlyel, állítólag kémfeladatokat kapott amerikai megbízóktól, 1956. november 10-én szülei lakásán vették őrizetbe Papos községben.

12 év börtönbüntetésre ítélték három vádpont alapján:

1./ külföldre szökés büntetében és halmazatban,

2./ hűtlenség büntetében,

3./ tiltott határátlépés büntetében, (melyet az országba visszatéréskor követett el).

A negyedrendű vádlott Balogh János határőr. 1954-ben vonult be, 1955 áprilisában került a Felsőcsatári őrsre, ahol 1955.07.03-án lement a Pinkára fürödni és átszökött Ausztriába, egy helyi lakos vezette át az angol övezetbe. Angol szervek hallgatták ki katonai és polgári kérdésekről. Az ekkor kapott 40 márkának „magyar pénzre hivatalos árfolyam szerint

átszámított értékének az államkincstár részére történő megfizetését” rendelte el a bíróság.

Négy vádpontban találták bűnösnek és ítélték 15 év börtönbüntetésre:

- 1./ külföldre szökés büntetében és halmazatban,
- 2./ hűtlenség büntetében,
- 3./ népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében,
- 4./ tiltott határátlépés büntetében.

5.2. Bírósági ítélet³⁰ (2)

A nem kívánt politikai jellegű megnyilvánulások elleni fellépést képviseli a Kaposvári Katonai Bíróság 1957.04.19-én megtartott nyilvános tárgyaláson hozott ítélete. Az 1957.02.04-e óta előzetes letartóztatásban lévő Kenyeres János határórt, mert a rendszerrel szemben ellenséges nézeteket hirdetett a laktanyában, nyilvános tárgyaláson „izgatás büntetében” egy év börtönre ítélték.

Az okmányok szerint nagyon gyakoriak lettek a helyszínen megtartott nyilvános tárgyalások, melyekkel a megroppant fegyelmet kívánták helyreállítani.

5.3. Bírósági ítélet³¹ (3)

A fegyverrel, lőszerrel, robbanóanyaggal történő visszaélést rendkívül szigorúan kezelték, melyet az alábbi ítélet is tükröz.

Az 1957.01.08-tól előzetes letartóztatásban lévő Gréczi Antal határőr Zalaegerszegen szolgált.

³⁰ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 140. folyószám: Ítélet. Kaposvári Bíróság, 1957.04.19.

³¹ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 171. folyószám: Ítélet. Kaposvári Katonai Bíróság, 1957. 04.3.

Bűnösnek ítélték két vádpontban:

1./ fegyver és lőszerrejtegetés büntetében,

2./ önkényes eltávozás büntetében.

Összesen 2 évi börtönbüntetésre ítélték.

1956 augusztusában vonult be, Jánoshegyen, az őrsön szolgált, ellopott az ügyeletestől egy TT pisztolyt és azt 600 Ft-ért eladta egy helyi lakosnak. 1956 decemberében, amikor a rendvédelmi erők és a jogszolgáltatás a rejtegetett fegyverek esetében rendkívüli eréllyel lépett fel, a vásárló megijedt, visszahozta a pisztolyt az őrsre. A katona a leleplezéstől félve megszökött az alakulatától. Menyasszonya lakásáról a karhatalom állította elő.

5.4. Bírósági ítélet³² (4)

Az alábbi eseménysor szemléletesen mutatja, az október 23-át követő események miként vezettek a bírósághoz, amennyiben nem figyelt megfelelően az érintett.

A bíróság 1957. április 10-én megtartott nyilvános tárgyaláson meghozta az ítéletet az 1957.03.08. óta előzetes letartóztatásban lévő Csuka János határőrrel szemben. Bűnösnek ítélte önkényes eltávozás büntetében és hét hónapi börtönbüntetésre ítélte. Büntetését fegyelmező zászlóaljban kellett letöltenie.

A katona 1955 őszén vonult be Kiskunhalasra. 1956. október 20-án 8 nap szabadságot kapott, szabadságáról nem vonult be. 1957.03.06-án állították elő szülei lakásáról.

Az időpontok tükrözik a helyzete okozta gondjait. Október 28-án kellett volna újra megjelennie az alakulatánál. A zavaros viszonyok miatt ezt nem tette meg. Egyébként november 4-én,

³² MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 187. folyószám: Ítélet. Szegedi Katonai Bíróság. 1957.04.10.

amikor a szovjet csapatok körbevették a kiskunhalasi központi, kerületparancsnoki laktanyát, a szovjet parancsnok kívánságára a magyar tisztek bevonták az objektum fegyveres őrségét. Éjjel a teljes sorállomány megszökött arra a rémhírrre, hogy mindenkit visznek Szibériába. A dátumokból kiderül, milyen nehezen lehetett összeszedni a katonaköteles állományt annak ellenére, hogy a rádióban, sajtóban ismételten megjelentek felhívások a kötelező jelentkezésről, illetve a parancsnokságok hasonló tartalmú táviratokat küldtek a lakásokra.

5.5. *Bírósági ítélet*³³ (5)

A Györi Katonai Bíróság alábbi ítélete a szolgálati (járőrszolgálati) fegyelem drasztikus helyreállítására irányuló törekvést mutatja. Az 1957. április 2-án megtartott nyilvános tárgyaláson a február 14. óta előzetes letartóztatásban lévő Kovács Miklós határőrt találta bűnösnek őrutasítás megszegésének büntetében. Egy év börtönbüntetésre ítélték.

Az eset egy teljesen szimpla ügy, a szolgálati hely elhagyása mely ebben az időben rengetegszer előfordult. Egyes őrsőkön a katonatanácsok október végén azt is megszavazták, hogy éjjel nem járnak szolgálatba. Nehéz volt megérteni, hogy megváltozott az alaphelyzet.

A mi katonánk 1957.02.10-én járőrparancsnokként lett szolgálatba vezényelve Szentpéterfa község mellett az osztrák határon. (Szentpéterfa a határőrségnél rettegett hely volt a gyakori határsértések miatt). Járőrtársát a szolgálati helyen hagyta, bement a faluba, a bálba és ott mulatott, majd visszament a társához.

³³ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 191. folyószám: Ítélet. Györi Katonai Bíróság, 1957.04.02.

A levéltár a következő folyószámon tartalmazza a Legfelsőbb Bíróság ítéletét.³⁴

A Legfelsőbb Bíróság Budapesten, 1957. év május hó 22. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő ítéletet:

„Kovács Miklós hőr. ellen indított bűnügyben a Győri Katonai Bíróság által hozott B.II.17/1957. számú elsőfokú ítélet ellen bejelentett fellebbezést elutasítja.”

Záró gondolatok

1956. november negyedikére a magyar határőrség az összeomlás szélére került. Lényegében megszűnt az államhatárok őrzése és a szervezet számtalan problémával küszködött. A nyugati államhatáron többszázezres menekülési hullám csapott át. Egyes főirányokban, mint a Hanság-főcsatorna naponta 1-2000 határsértő ment ki Ausztriába és előfordult ötszáz fős csoport megjelenése is. Az új, Kádár féle Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány egyik politikai célja volt, egyben politikai szükségszerűség a konszolidációhoz és az ENSZ irányába egy kiegyensúlyozott helyzet mutatasához, a határok lezárása³⁵, a menekült hullám elvágása. A cél megvalósításához jelentős eszközök álltak rendelkezésre, komoly rendszabályokat fogantatosítottak. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül:

³⁴ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 192. folyószám: Ítélet. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága. Katf. II.259/1957. 1957.05.22.

³⁵ SALLAI János: *Egy idejét múlt korszak lenyomata. Abdruck einer versunkenen Epoche. An impression of a bygone era: a vasfüggöny története. Geschichte des Eisernen Vorhangs. the history of the iron curtain*, Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012, 333. o.

- Létrehozták a Fegyveres Erők Minisztériumát dr. Münnich Ferenc vezetése alatt és ide csoportosították a honvédség és a határőrség erőit.

- Leszerelték a legidősebb határőr korosztályt, megszabadulva sok problémás katonától.

- A honvédségtől több ezer sorkatonát és tisztet vezényeltek a határőrség állományába. Az újonnan bevonultatottakat szigorúbb biztonsági ellenőrzésnek vetették alá. Igyekeztek kiszűrni a nyugati kapcsolattal rendelkezőket és azokat a román, szovjet határra helyezték. Ez vonatkozott a tisztekre is.

- Leszerelték azokat a határőr tiszteket, akiket megbízhatatlannak ítélték, vagy a keleti, északi határra vezényelték át.

- Jelentős váltást, frissítést hajtottak végre az országos vezetői beosztást ellátók terén. Új országos parancsnokot neveztek ki a honvédség állományából, aki az erőskezü intézkedéséről, megbízhatóságáról volt híres.

- 1957 júniusára aknamezőt építettek ki a nyugati államhatáron.

- Ismét felállították a politikai és pártszervezeteket. Januárban intenzív politikai oktatásba kezdtek a sorállomány körében.

- Szinte teljes mértékben kicserélték a nyugati határőr őrsők parancsnoki állományát, növelték a hivatásosok szolgálati elismerését.

- Felújították a felderítő szervek munkáját, támogató hálózatot építettek ki.

- Elintézték, hogy 1957 nyarától Jugoszlávia visszaadja a kiszökött személyek jelentős részét és ezzel elejét vették a nagyarányú déli viszonylatú határsértéseknek.

Publikációnk szempontjából az egyik fontos intézkedés a katonai ügyészségek és bíróságok tevékenységének aktivizálása lett. Több irányban is jelentkezett ez a folyamat. Egyrészt a folyó szolgálatellátásban elkövetet lazaságokat torolták meg, a belső fegyelmet kívánták helyreállítani. A másik oldalon felléptek az október végi, november eleji ellenségesnek ítélt, politikai megmozdulásokkal szemben. Külön vonatkozik ez a katonatanácsok működésére, a szolgálati helyüket elhagyókra, a tisztekkel szemben fellépett sorkatonákra. A jog eszközeit is bevetve, helyszíni tárgyalások lefolytatásával, szigorú büntetésekkel 1958 elejére a kívánt irányban megszilárdították a szervezet helyzetét.

Feltehetően sok vádirat és bírósági ítélet már megsemmisült, vagy még meg kell azokat találni, de a jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltárban rendelkezésre állók is elegendőek egy reális helyzetkép összeállításához, segítenek a határőrség története pontosabb megismerésében.

1. melléklet

A határozatok megoszlása témák szerint (összesen 71)

Vádiratok megoszlása (31 vádirat/48 fő)

- Szolgálat teljesítése alóli fondorlatos kibúvás miatt 1
- Csoportos tiltott határátlépésben való segítségnyújtás büntette (3/17 fő)
- Hatósági közeg elleni erőszak büntette miatt 1
- Visszaadás parancsnoki hatáskörbe („fegyelmi úton való elbírálás végett, nevezett parancsnokához átutalom”) 21
- Tiltott határátlépés kísérletének büntette miatt 3
- Tiltott határátlépés büntette miatt 1
- Külföldre szökés kísérletének büntette miatt 5
- Fegyveres külföldre szökés büntette miatt 1

- Külföldre szökés büntette miatt 1 (3/3 fő)
- Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról vagy elrendeléséről 35 (nem külön határozat)
- Eljárás megszüntetése 1
- Halált okozó veszélyeztetés büntette miatt 1 (1/1 fő)
- Bujtogatás büntette miatt 1
- Izgatás büntette miatt 2
- Társadalmi tulajdon elleni lopás büntette miatt 2 (2/2 fő)
- Őrszolgálati büntett miatt 8
- Önkényes eltávozás büntette miatt 3 (4/4 fő)
- Szökés büntette miatt 1
- Függelomsértés miatt 1 (1/1 fő)
- Népidemokratikus államrend elleni büntett miatt 2 (4/4 fő)
- Szolgálatban való leittasodás büntette miatt 3
- Őrutasítás megszegésének büntette miatt, 1 (3/4 fő)
- Rablás elkövetése miatt 1
- Veszélyeztetés büntette miatt 1, (4/4 fő, valamennyi gépjármű baleset)
- Határozat, az előzetes letartóztatás megszüntetéséről 1
- A nyomozás megszüntetéséről 6
- Feljebbvaló tetteleges bántalmazása 1
- Gondatlanságból okozott emberölés büntette miatt 1
- Gyáva magatartás (1/1 fő)
- Erőszakos nemi közösülés (1/1 fő)
- Testi sértés (2/2 fő)
- Gyilkosság (2/2 fő)
- Szolgálati hatalommal való visszaélés (1/1 fő)

FÓRUM

